

Національний університет
"Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка"

**XI Всеукраїнський
науково-практичний семінар**

НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ І ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

20 жовтня 2024 року

Збірник матеріалів

Полтава 2025

11. Смоляр Н.О. Радіти весні, не зриваючи квітів: збережемо рідкісні весняні рослини Полтавщини. Полтава : ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2020. 83 с.

12. Супруненко О. Б. Лиса Гора у Лубнах. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/<https://www.codpa.org.ua/wpcontent/uploads/2023/02/lysa-hora-u-lubnakh.pdf> (дата звернення 04.11.2024).

13. Червона книга України. Рослинний світ ; за ред. Я.П. Дідуха. К. : Глобалконсалтинг, 2009. 900 с.

УДК 502.11(477.53-24):574.1

СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА ОСНОВІ ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРИЗНОМАНІТТЯ У КОНТЕКСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

*Глєбова Алла
Полтава, Україна*

У 2021 році завершився процес децентралізації в Україні в умовах пандемії COVID-19, коли в країні були введені жорсткі вимоги до пересування, впроваджувалися дистанційні технології, відбувалася апробація цифрових рішень щодо вирішення життєво важливих потреб населення. Відбулося повномасштабне вторгнення російської федерації, що призвело до глобальних викликів: руйнування інфраструктури, цивільного житла, знищення та руйнування міст, сіл та цілих громад, міграції населення (внутрішня та зовнішня) тощо. Все це обумовило потребу у впровадженні нових підходів до управління громадами, які повинні були забезпечити формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад. Зокрема, створити стратегії розвитку громад, які б дозволили дати відповіді на запитання: що це за громада? Якими ресурсами вона володіє? Хто у ній проживає? Як вона бачить своє майбутнє? Які вона має проблеми та можливості для розвитку враховуючи її екологічні, економічні та соціальні ресурси?

Створення такого стратегічного документу є одним із важливих інструментів управління, який забезпечує стійкість розвитку певної громади та її території у довгостроковій перспективі. Тому впродовж 2015-2022 років відбувалося формування цих документів. Однак, у 2022 році були прийняті зміни до основного Закону України «Про засади державної регіональної політики» [1], затвердженні Методичні рекомендації щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад [2]. Також у цей час, активувалася на міжнародному рівні діяльність щодо екологічних ініціатив. Адже, оголошений курс євроінтеграції в Україні передбачав не

просто ратифікацію званої кількості міжнародних документів, але й розроблення нових державних із їх урахуванням та визначення заходів, які дозволять поступово привести до європейських аналогів. У 2019 році Європейська Комісія оголосила про старт амбітного Європейського зеленого курсу (ЄЗК) [3], який передбачає забезпечення сталого переходу до кліматичної нейтральності всієї Європи до 2050 року. Для досягнення такої амбітної цілі вже розроблено ряд фундаментальних документів у таких сферах: клімат, чиста й доступна енергія, циркулярна економіка, стала і розумна мобільність, зелене сільське господарство, збереження біорізноманіття, нульове забруднення, ресурсозбережне будівництво. Україна у 2021 році оголосила про приєднання до цього курсу. Як результат, було створено Національну концепцію «зеленого переходу» до 2050 року, яка за структурою дуже близька до Європейського зеленого курсу.

Боротьба зі зміною клімату є глобальним викликом, який вимагає широкої міжнародної співпраці, консенсус щодо якої знайшов відображення у низці послідовно укладених міжнародних угод: Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату (РКЗК ООН), Кіотському протоколі, Паризькій угоді. Україна залишається активним учасником міжнародної боротьби зі зміною клімату й послідовно ратифікувала усі зазначені угоди.

Україна стала однією з перших європейських країн, ратифікувавши 14 липня 2016 року Паризьку угоду, одним із аргументів чого стали питання суттєвих кліматичних змін на території України, що зумовлюють підвищення ризиків для здоров'я і життєдіяльності людини, природних екосистем та секторів економіки, а також питання забезпечення національної, екологічної, економічної та енергетичної безпеки України[4]. Таким чином, формування стратегічного документу розвитку громад обов'язково повинне відбуватися на принципах сталого розвитку, що дозволить збалансувати економічну, соціальну та екологічну складові. Екологічний підхід повинен бути інтегрований у формування всіх стратегічних документів та програм розвитку, що дозволить визначати, описувати та оцінювати наслідки реалізації документів державного планування щодо довкілля. Як результат, всі стратегії розвитку територіальних громад повинні мати СЕО (стратегічну екологічну оцінку), яка в країнах Європейського Союзу є потужним інструментом у прийнятті стратегічних рішень і дозволяє практично впроваджувати сталий розвиток та інтегрувати його у систему державних документів.

Станом на кінець 2023 року, 91% територіальних громад України мали затверджені або перебували на завершальному етапі розробки стратегій розвитку. Це становить 1314 громад із 1469 загалом. Найвищі показники охоплення стратегічним плануванням зафіксовано у Вінницькій (95%) та Полтавській (80%) областях.

Основними проблемами у стратегічному плануванні громад було те, що в умовах повномасштабного вторгнення вони повинні були не тільки створити стратегічні документи, але і адаптувати їх та свої громади до нових викликів: потужної внутрішньої та зовнішньої міграції населення, включати

заходи із безпеки мешканців громади та заходи відновлення території, інфраструктури тощо. В цих умовах, все що стосується екологічної складової носило декларативний характер, рівень деталізації та конкретизації заходів є недостатнім.

Тоді як у результаті активних військових дій знищується природний потенціал, який впливає в першу чергу на стійкість та життєдіяльність громади, адже лише здорові та продуктивні екосистеми можуть надати багато послуг, від яких ми всі залежимо, включно з життєстійкістю до зміни клімату та стихійних лих, таких як посухи й повені, а також забезпечити довгострокову продовольчу безпеку.

Європейський центральний банк виявив, що в Єврозоні близько 3 млн. компаній (а це 72%) дуже залежать принаймні від однієї екосистемної послуги для виробництва товарів або надання послуг. Серйозні втрати функціональності в цих екосистемах спричиняють критичні проблеми для цих компаній та європейської економіки [6].

Таким чином, війна та господарська діяльність людини у XXI призводять до втрати біорізноманіття територій, що в першу чергу шкодить самій людині й впливає на якість її життя не тільки в окремих містах, але і громадах в цілому. Переміщення в межах країни, або інших держав цю проблему не вирішує, адже це світова тенденція. Тому, у контексті України і розроблення стратегічних документів і незважаючи, що наша держава ще не є членом ЄС було внесено зміни у Державну стратегію регіонального розвитку до 2027 року. Зокрема, всі території поділено на чотири групи: території відновлення, регіональні полюси зростання, території з особливими умовами для розвитку, території сталого розвитку [7]. У контексті збереження біорізноманіття передбачається залежно від функціональних типів територій такий поділ України (табл. 1).

Таблиця 1 – Поділ територій України у контексті збереження різноманіття

Територія	Екологічні виклики	Екологічні заходи	Пріоритет
Територія відновлення	Руйнування природних ландшафтів. Забруднення територій (включно з НСЗ та боєприпасами). Втрати середовищ існування видів.	1) екологічна ревіталізація – відновлення природних територій з урахуванням цінного біорізноманіття; 2) проведення еколого-геобіохімічного моніторингу; 3) створення «зелених коридорів відновлення» (включення до просторового планування); 4) інтеграція принципів «Build Back Greener» у процеси відбудови.	Відновлення екосистем, що критично важливі для запобігання деградації ґрунтів, повеней, втрати біотопів.
Регіональні полюси зростання	Урбанізаційний тиск на природні зони. Високий рівень	1) зелене планування у стратегіях розвитку міст; 2) інтеграція екосистемних	Збереження біорізноманіттям у міських

	забруднення повітря та води. Фрагментація екосистем.	послуг у просторову політику (зокрема лісосмуги, водно-болотні угіддя, парки); 3) підтримання «Nature-Based Solutions» (рішень, що ґрунтуються на природі) для боротьби зі зміною клімату; 4) створення цифрових екологічних платформ для управління урбаністичним біорізноманіттям (Smart Urban Biodiversity Maps, GIS-системи).	агломераціях, управління урбаністичним біорізноманіттям.
Території з особливими умовами для розвитку	Невикористаний природний потенціал. Незаконне використання ресурсів (вирубання лісів, браконьєрство). Вразливість до кліматичних змін.	1) підтримання традиційного природокористування в поєднанні з охороною природи; 2) розвиток екотуризму як інструменту збереження природних територій; 3) впровадження схем охоронюваного природного землекористування; 4) інвентаризація біорізноманіття із залученням громад (громадянська наука, мобільні додатки, дрони).	Збереження ключових біотопів України.
Території сталого розвитку	Збереження балансу між розвитком і охороною природи. Інтенсивне сільське господарство.	1) інтеграція агроекологічних практик (екологічне землеробство, буферні зони); 2) локальна зелена економіка (переробка, локальні екосервіси); 3) біоорієнтоване просторове планування – визначення ключових біотопів і зон регенерації; 4) мережеве управління екосистемами (через співпрацю громад, держустанов і природоохоронних організацій).	Впровадження практик збереження біорізноманіття на рівні громад, які займаються активним розвитком сільського господарства.

Тому в умовах війни, фізичного знищення територій і біорізноманіття актуалізуються цифрові рішення, які дозволять не тільки впроваджувати практику сталого розвитку, але й формувати активну громадянську позицію не тільки серед науковців, але й молоді, державних службовців, бізнесменів тощо. На даний момент часу в Україні є «ЕкоСистема» надає послуги для бізнесу, який співпрацює з державою з питань довкілля

(https://kitsoft.ua/projects/online-services-ecology?utm_source=chatgpt.com), планується створення Зеленої платформи для громад (проект). Також на міжнародному рівні створена платформа для стратегічного планування та впровадження природоорієнтованих рішень у сферах лісового господарства, водного сектору та сільського господарства (<https://www.worldwildlife.org/projects/nature-based-solutions-origination-platform>), глобальна платформа громадянської науки для документування спостережень за живими організмами (<https://www.inaturalist.org/>), міжнародна платформа для збору та обміну спостереженнями за природою (<https://observation.org/>), платформа планування (MaPP) підтримує співпрацю та прийняття рішень щодо збереження біорізноманіття та соціально-економічних цілей для наземних, прісноводних та океанічних систем (<https://marxanplanning.org/>) тощо.

Таким чином, в умовах фізичного знищення територій та їх біорізноманіття в Україні використання цифрових рішень щодо збереження біорізноманіття дозволить не тільки систематизувати всю інформацію, але її опрацювати у контексті сучасних стратегічних документів.

Використані інформаційні джерела:

1. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>

2. Наказ про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад від 21.12.2022 року № 265. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0265914-22#Text>

3. Зелена Угода. URL: <https://eu4ukraine.eu/greengeal-ua>

4. Проект Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року. URL: [https://enefcities.org.ua/upload/files/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%20%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%97%20\(1\).pdf](https://enefcities.org.ua/upload/files/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%20%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%97%20(1).pdf)

5. В Україні вже понад 90% громад мають стратегію розвитку. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3837477-v-ukraini-vze-ponad-90-gromad-maut-strategiu-rozvitku.html?utm_source=chatgpt.com

6. Прес-реліз Деградовані екосистеми будуть відновлені по всій Європі після набрання чинності Закону про відновлення природи від 15 серпня 2024 року. URL: https://environment.ec.europa.eu/news/nature-restoration-law-enters-force-2024-08-15_en

7. Інститут громадянського суспільства. Функціональні типи територій: що це таке, для чого і як вони вплинуть на повоєнний розвиток? URL: <https://www.csi.org.ua/news/funkczionalni-typy-terytorij-shho-cze-take-dlya-chogo-i-yak-vony-vplynut-na-povoyennyj-rozvytok/>

8. Завдання України з досягнення до 2030 року Цілей сталого розвитку.
URL: <https://greentransform.org.ua/zavdannya-ukrayiny-z-dosyagnennya-do-2030-roku-tsilej-stalogo-rozvytku/>

9. ЄС представив цілі щодо впровадження Глобальної рамкової програми з біорізноманіття. URL: <https://greentransform.org.ua/yes-predstavyyv-tsili-shhodo-vprovadzhennya-globalnoyi-ramkovoyi-programy-z-bioriznomanittya/>

УДК 574.4:[594.145:597.551.2](282.247.32)

РОЛЬ *DREISSENA POLYMORPHA* (PALLAS, 1771) У СЕЗОННІЙ ДИНАМІЦІ ХАРЧОВОЇ СТРУКТУРИ ПРЕДСТАВНИКІВ РОДИНИ КОРОПОВІ (CYPRINIDAE) В АКВАТОРІЇ ДНІПРА

Калашник Валерій

Горішні Плавні, Полтавська область, Україна

Останнім часом двостулкові молюски роду *Dreissena* стали домінуючими організмами в складі біоценозів багатьох водойм та водотоків України. Стосується це й басейну Дніпра.

Dreissena polymorpha (Pallas, 1771) має неоднозначну еколого-біологічну репутацію: з одного боку завдяки своїй фільтраційній активності є дуже впливовим біотичним фактором формування якісних характеристик поверхневих вод; із іншого боку, наприклад, при масовому розвитку та відмиранні дрейсени на об'єктах водопостачання забиваються і стають непрохідними фільтри. Але це не єдиний екологічний потенціал виду: *D. polymorpha* також є кормом для представників родини Коропові [1].

Тому вивчення біології та екології дрейсени, в тому числі й трофічних зв'язків, у басейні Дніпра є перспективним напрямом гідроекологічних досліджень, який сприятиме розробленню науково-обґрунтованих методів її інтродукції та забезпечить стійку кормову базу для риби [2].

Об'єкт дослідження: *D. polymorpha*. Предмет дослідження: вплив сезону, видової приналежності та належності до певної розмірної (масово-ростової) групи на харчування представників родини Коропові (Cyprinidae) в акваторії Дніпра околиць міста Горішні Плавні (Полтавська область).

У зв'язку з цим, метою роботи було вивчити трофічні зв'язки *D. polymorpha* та інших гідробіонтів із досліджуваними видами родини Коропові.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання: вивчити особливості харчування представників родини Коропові (Cyprinidae) та роль *D. polymorpha* у ньому; з'ясувати вплив сезону та належності до певної розмірної (масово-ростової) групи на харчування представників родини Коропові (Cyprinidae); визначити індекс відносної значимості (ІВЗ) *D. polymorpha* у харчових грудках представників родини Коропові (Cyprinidae).